

Molenrad van de Oliemolen in 1904.
Foto: Stadsarchief Heerlen

De Causermolen rond 1940 nog met behuizing van het waterrad.
Foto: Stadsarchief Heerlen

geheel nieuwe wijk. In de aanlegperiode werd deze 'Molenbergpark' genoemd. De aanleg gebeurde naar een planologisch ontwerp van Jan Stuyt, de huisarchitect van 'Ons Limburg'. De eerste groep woningen kwam gereed in 1915, in 1918 startte men met de bouw van de tweede serie woningen en in 1928-1938 bouwde men het middenstuk van de wijk vol. Na de Tweede Wereldoorlog werden woningen aan de Zondag-, Maandagstraat etc., de inmiddels gesloopte flats aan de Nicolaas Beetsstraat en grote flatgebouwen

en rekening te houden met de dialectische benamingen die in de loop van de tijd voorkomen. Een speurtocht langs oude kadasterkaarten en in het schepenbankarchief – de schepenbank is het oudste bestuurs- en rechtsprekend college – van Heerlen begint. Wat komen we zoal tegen? Op de oude kaarten vooral Meuleberg. In de archieven iets dergelijks, bijvoorbeeld Moolebergh, Meulenberch, Mullenberg. De oudste vermeldingen gaan onder andere over de 16e eeuwse hoeve Molenberg. De terreinomstandigheden leren ons dat de wijk gezien vanuit

Alle inwoners van de ban (het rechtsgebied) moesten er hun graan laten malen. Zeker al in de 15e eeuw wordt de molen als zodanig genoemd bij verpachtingen van de molen namens de heren van Brabant. Schepenen van Heerlen verklaarden in 1496 dat in ieder geval alle inwoners van de vrijheid (het huidige centrum) hiertoe verplicht waren. Het voorkomen als banmolen houdt in dat de molen nog veel ouder moet zijn en al kan zijn ontstaan kort na de ontginning van het gebied zo rond de elfde

Tot aan het begin van de 20ste eeuw stonden er nog maar een handjevol huizen op de Molenberg. De onbebouwde velden, weiden en akkers besloegen in totaal 1,71 km². Molenberg kwam alleen voor als veldnaam. Door de opkomst van de mijnindustrie veranderde het bebouwingsbeeld in het begin van de 20ste eeuw al snel en werd ook Molenberg toegevoegd aan de lijst van de Heerlense buurten.

Vroeger

De berg bij de molens

Het gebied was, zoals gezegd, voornamelijk agrarisch gebied met slechts een beperkt aantal huizen. Tot aan het eind van de 19de eeuw waren dat de Schiffelerhof, de hoeven Kaldeborn en Molenberg en de Causermolen. Na het ontstaan van de woningwet en voor de vele van elders komende mijnwerkers werden in hoog tempo woningcorporaties opgericht. Het

overkoepelend orgaan was de R.K. Vereniging 'Ons Limburg', een technisch en administratief apparaat voor de woningcorporaties. Voor de al eerder in 1908 opgerichte Woningbouwvereniging Heerlen kon al spoedig een groot stuk grond verworven worden dat werd aangeduid als 'Molenberg'. In 1913 werd begonnen met de aanleg de

à 100 woningen in de Vossekuij gebouwd. Momenteel wonen in de wijk zo'n 5000 personen verdeeld over ruim 2000 woningen.

Waarom heet de wijk Molenberg?

Om de verklaring van een topografische naam te zoeken duiken we als eerste de archieven van de gemeente in. Want om benamingen te verklaren en uit die verklaringen weer conclusies te trekken is het nodig om de oudste gesproken en geschreven vorm te achterhalen. Ook is het belangrijk om goed naar de terreinomstandigheden ter plaatse te kijken

Heerlen inderdaad op een 'berg' ligt. Aan de zoom wordt deze berg begrensd door de Causerbeek, die in het gehucht Causer (afgeleid van 'kalde born', koude bron) ontspringt. En inderdaad net op dit eerste stuk aan de zoom van de berg liggen enkele watermolens. Van oudsher waren dat de Causeroliemolen, de Causer(graan)molen en de Oliemolen. En dat verklaart dan meteen de naam: de berg bij de molen(s). De oudste van die molens is de Causermolen, die het dichtst bij de berg ligt. Al in 1371 wordt de molen genoemd. Het is tevens de banmolen van Heerlen die eigendom was van de landsheer.

Links: De Oliemolen is de enige nog functionerende molen rond de Molenberg. Midden: De Causermolen. Rechts: Een van de eerste huizen van het villapark aan de rand van de Molenberg is ontworpen door architect F. Peutz. Foto's: Jo Mantel, Gemeente Heerlen

eeuw. Een bevestiging van het oude toponiem 'Molenberg' dus. Wat nu nog over is van de Causermolen – de laatste grote restauratie dateert van 1970 – is een groot woonhuis, voor het grootste deel opgetrokken uit baksteen. Het is al lang geen molen meer, maar is wel nog een monument. De jaarankers 1787 her-

Boven: De Dr. Schaepmanstraat in 1933.
Beneden: Luchtfoto van de wijk Molenberg
in aanbouw, ca 1920.

Foto's: Stadsarchief Heerlen

inneren aan een eerdere herbouw. De molen is blijkbaar in gebruik geweest tot 1929. Toen verhuisde de pachter-molenaar, P. Roex, vanwege de lage waterstand naar de Oliemolen. In 1953 werd de molen verkocht aan de gemeente Heerlen en hij is nu particulier eigendom. De Onderste Caumermolen (Caumer oliemolen) ontstond eerst in de 17e/18e-eeuw en lag bij de Erk. Wanneer de molen precies ontstond, is moeilijk na te gaan door het ontbreken van archiefstukken erover. In de 17e en 18e eeuw is de molen in het bezit van de familie Corters. Getuige de muurankers is het huis waarschijnlijk in 1828 herbouwd ('18' aan voorzijde en '28' aan

achterzijde van het huis). De kleine watermolen was meer onderdeel van de boerenhoeve. Kort na de Tweede Wereldoorlog is het molengedeelte, dat aan de noordzijde van het tegenwoordige bakstenen huis lag, afgebroken. In het midden van de 19e eeuw had de watermolen een bovenslagrad met een middellijn van 3,92 m. en een breedte van 68 cm.

De derde molen bij de berg, ook wel 'in den Crouwel', later 'Creuwels-olliemolen' genoemd, zou volgens een stichtingsakte van 9 mei 1502 zijn ontstaan te danken hebben aan de familie Van Schaesberg. De akte moet echter een vervalsing zijn die in 1710 is 'gekopieerd' om de rechten van de bouw van de molen door de graven van Schaesberg voor de koning van Spanje te bewijzen. In ieder geval lijkt het wel bewezen dat de akte voor 1563 (in 1562?) geschreven kan zijn, omdat de volmolen 'in den Crouwel' in een akte van 23 maart 1563 bij erfdeling toekomt aan Willem van Schaesberg. Maar dan blijft het feit dat de namen van schepenen voor de eerste helft van de 16e eeuw niet kloppen. Doet de molen eerst dienst als volmolen (vullen van lakens, samenpersen van weefsels), later in de 16e eeuw krijgt hij ook de functie van oliemolen. Uit koolzaad, lijnzaad, raapzaad en ook hennepzaad werd olie geperst. Het restant werd tot lijnkoeken, veevoer, verwerkt. Vooral deze laatste functie had de molen tot in 1904. In 1829 wordt vergunning verleend om ook graan te malen, terwijl in 1850 ook nog een looimolen in het gebouw werd gevestigd. Na 1904 is de molen alleen nog in gebruik als

graanmolen. De Van Schaesbergs verkopen de molen in 1570 aan de heer Hotthens. Het molenhuis is van vakwerk op een ondergrond van mergel. Het krulanker 1740 duidt op een verbouwing door griffier Theodoor Dautzenberg. Die verkoopt de molen in 1769 aan de familie Wetzels. De molen blijft dan tot 1953 in deze familie. In 1929 was de dagproductie 3000 kg meel, na de inzet van een elektromotor 10.000 kg. In 1957 wordt vermeld dat de molen nog een vrij liggend houten schoepenrad heeft met een doorsnede van 5 m., dat drie koppels stenen aandrijft, zonodig geholpen (vanaf 1930) door een elektromotor. De molen is in 1979 grondig gerestaureerd, waarbij o.a. twee koppels stenen weer maalvaardig werden gemaakt. Het uit 1882 daterende waterrad met een middellijn van 4,95 m. en een breedte van 90 cm werd toen vervangen door een 3,5 ton zwaar nieuw eiken waterrad.

Na de sluiting van de mijnen, die de minister van Economische Zaken, Joop den Uyl, op 17 december dit jaar precies 40 jaar geleden in de Heerlense schouwburg aankondigde, zijn bijna alle industriële herinneringen uit het landschap weggevaagd. Alleen wijken als het oude deel van Molenberg zijn de weinige monumentale herinneringen aan de bloeiende mijnindustrie van de 20ste eeuw. Het Molenberg van nu is een echte woonbuurt die ondanks alle modernisering en toch nog het karakter van de vroegere mijnkolonie ademt.